

Armenzorg in het negentiende-eeuwse Gent. Analyse van de jaarrekeningen van de Gentse Burgerlijke Godshuizen (1820-1925).

Elke COOLENS

1. Inleiding

In dit artikel worden de belangrijkste resultaten van de licentiaatsverhandeling "Werking van de Gentse Burgerlijke Godshuizen, met casus Lousbergsgesticht (1820-1925)" weergegeven¹. Zoals we verder nog zullen toelichten, is deze problematiek nog grotendeels onontgonnen terrein. Het onderzoek vertrekt in 1820: we lieten ons hiervoor leiden door de beschikbare archiefdocumenten. Als eindpunt opteerden we voor 1925, het jaar waarin de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen en het Bureau van Weldadigheid versmolten tot één instelling: de Commissie van de Openbare Onderstand (C.O.O).

Het bronnenmateriaal zorgde voor een aantal specifieke problemen.

"Kwalitatieve bronnen" onder de vorm van armen dossiers ontbreken voor de stad Gent. De procesverbalen van de zittingen van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen zijn wel bewaard gebleven, doch leverden weinig relevante informatie op en waren zo goed als onbruikbaar.

Om een inzicht te krijgen in de interne werking van de administratie van de Burgerlijke Godshuizen, restten ons alleen de jaarlijkse rekeningen. We koppelden de jaarrekeningen van het Gentse stadsbestuur aan deze van de Burgerlijke Godshuizen in de hoop een beeld te krijgen van het beleid terzake, zij het dan op een *onrechtstreekse* manier.

Hiervoor kozen we een methode die pas na een arbeidsintensief en langdurig ontledingsproces haar geheimen loste.

In het eerste gedeelte van dit artikel wordt het historisch kader toegelicht: de stad Gent en de problematiek van zijn armenzorg tijdens de negentiende eeuw. Om de houding van het stadsbestuur te doorgronden werden de rekeningen onderzocht, voornamelijk het prijskaartje per capita en het aandeel van de uitgaven voor steunverlening in het totale budget van de stad.

Het tweede luik is gewijd aan de Burgerlijke Godshuizen zelf.

Behalve de historiek en de financiële politiek (op basis van de jaarrekeningen) komen ook de ondersteunden aan bod. Tenslotte hebben we oog voor de dagelijkse kostprijs in de diverse instellingen.

¹ E. COOLENS, *Werking van de Gentse Burgerlijke Godshuizen (1820-1925)*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1996-1997, 310 p. (promotor: prof. dr. E. Vanhaute).

2. Het Gentse stadsbestuur en zijn paupers

De hervormingen uit de Franse periode waren beslissend voor de vorm die de openbare armenzorg in België tot het begin van deze eeuw zou aannemen. De Franse Revolutie poogde aanvankelijk een nationaal systeem van openbare onderstand uit te bouwen met als basisprincipes het recht op onderstand en de fundamentele verantwoordelijkheid die de centrale staat voor de armenzorg zou moeten dragen. "Zou moeten dragen", want het liep falikant af.

Na de mislukte nationaliseringspoging, reorganiseerde de Franse overheid de armenzorg op lokaal vlak. De nieuwe wetgeving werd ook in de Franse Nederlanden toegepast.

Zo ontstonden met de wet van 6 oktober 1796 de Commissies van de Burgerlijke Godshuizen. Samen met de Weldadigheidsburelen (wet van 27 november 1796), stonden zij tot 1925 in voor de gemeentelijke steunverlening. Daarna werden beide instellingen samengesmolten tot de Commissie van de Openbare Onderstand (C.O.O.), de voorloper van het huidige O.C.M.W.

De stad Gent was samen met Luik een van de weinige steden waar de *Commission des Hospices Civils* en het *Bureau de Bienfaisance* reeds in 1797 samengesteld werden.

Het Bureel van Weldadigheid verleende huiselijke bijstand ².

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen is de overkoepelende administratie die als taak had de oude godshuizen en hospitalen te besturen. Met andere woorden: zij beheerde de bestaande liefdadige instellingen. Deze boden een onderdak aan zieken, krankzinnigen, wezen en bejaarden ³.

Beide liefdadigheidsinstellingen vielen onder het financieel beheer van de stad Gent ⁴.

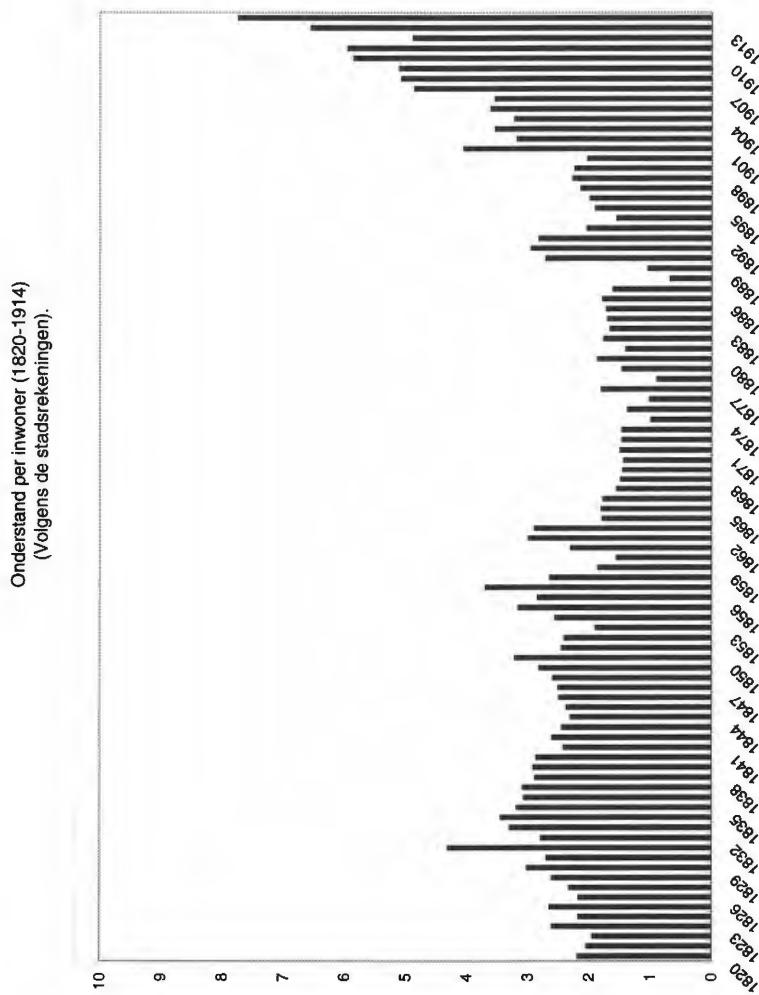
De onderstandsuitgaven per Gentenaar varieerden lange tijd (1820-1863) tussen

² Voor meer specifieke informatie betreffende het Gentse Bureel van Weldadigheid: V. VAN CONKELBERGE, *Het Bureel van Weldadigheid te Gent (1821-1925)*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1996-1997, 137 p. en 138 p. (promotor prof. dr. E. Vanhaute)

³ C. DE GRONCKEL, *Hospices Civils et Bureaux de Bienfaisance. Précis du régime légal de l'assistance publique*, Bruxelles, L. Bourlard et V. Harvaux, 1884, p. 184; C. LIS, H. SOLY en D. VAN DAMME, *Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914)*, Leuven, Kritak, 1985, p. 90; D. VAN DAMME, "Arbeid en armenzorg. Elementen voor historisch onderzoek naar de functies van de openbare armenzorg in België gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw" in: *Handelingen der Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor taal en letterkunde en geschiedenis*, XXXIX, 1985, p. 216; E. VANHAUTE, "De armen- zorg op het Antwerpse platteland, 1750-1850: onderzoek naar een instelling tijdens de scharniereeuw" in: *Machtsstructuren in de plattelandsgemeenschappen in België en aangrenzende gebieden (12de-19de eeuw)*, Brussel, Gemeentekrediet, 1988, p. 361. (Historische uitgaven, reeks in-8E, nr. 77).

⁴ STADSARCHIEF GENT (S.A.G.), *Reeks Financiën A11/2*, Stadsrekeningen 1820-1925.

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

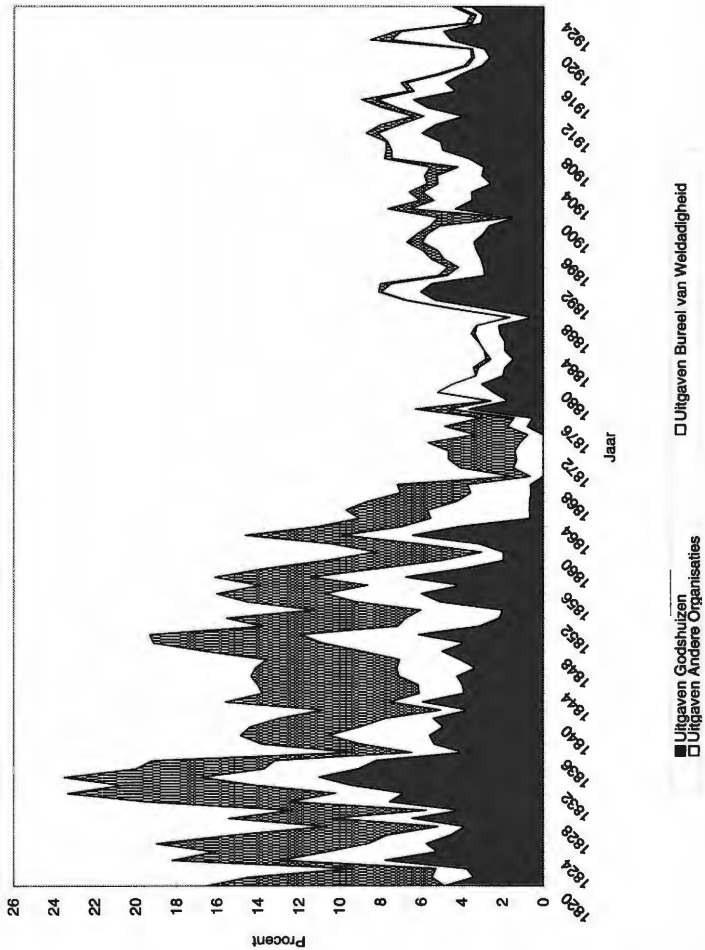
BRON: STADSARCHIEF GENT (S.A.G.), *Reeks Financiën A11/2*, Stadsrekeningen 1820-1914.

GRAFIEK 1: Onderstand per inwoner (1820-1914).

Bron: STADSARCHIEF GENT (S.A.G.), *Reeks Financiën A11/2*, Stadsrekeningen 1820-1914.

Berekeningswijze: som van alle uitgaven voor onderstand in de stadsrekeningen gedeeld door de totale bevolking van de stad Gent.

onderstand van de stad Gent (1820-1925).
(Volgens de stadsrekeningen).

BRON: S.A.G., *Reeks Financiën A11/2*, Stadsrekeningen 1820-1925.

GRAFIEK 2: Uitgaven voor onderstand van de stad Gent (1820-1925).

Bron: S.A.G., *Reeks Financiën A11/2*, Stadsrekeningen 1820- 1925.

Berekeningswijze: uitgaven voor onderstand gedeeld door de totale uitgaven in de stadsrekeningen en verdeeld onder de Godshuizen, het Bureel van Weldadigheid en de Andere Organisaties

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

de twee en de drie frank (zie grafiek p. 59). De groeiindex van de uitgaven voor onderstand lag normaal gezien hoger dan deze van de bevolking. Het gemeentebestuur slaagde er dus in het bestedingspatroon aan te passen aan de bevolkingsgroei.

Na 1863 liepen de uitgaven per capita terug (ongeveer anderhalve Belgische frank). De bevolking kende toen een minder gevoelige stijging, de absolute uitgaven voor onderstand daalden.

Vanaf 1890 hadden we opnieuw te maken met toenemende kosten per hoofd van de bevolking. Bedroeg de bijstand in 1897 amper twee frank, dan was deze omstreeks 1913 meer dan verdrievoudigd.

Na de Eerste Wereldoorlog ging de prijs per capita tengevolge van de instabiele economische situatie en de inflatie, sterk op en neer.

De bijstand van de stad Gent aan zijn paupers bedroeg in de eerste helft van de negentiende eeuw tussen de 14 % en de 20 % van de *totale stadsuitgaven* (zie grafiek p. 60). Uitschieters waren de jaren 1830 (23,36 %) en 1833 (23,52 %). De daaropvolgende decennia stegen de absolute kosten voor hulpverlening. Aangezien de andere uitgaven nog meer toenamen, kan men spreken van een relatieve terugval (met waarden die niet boven de 9 % uitkwamen).

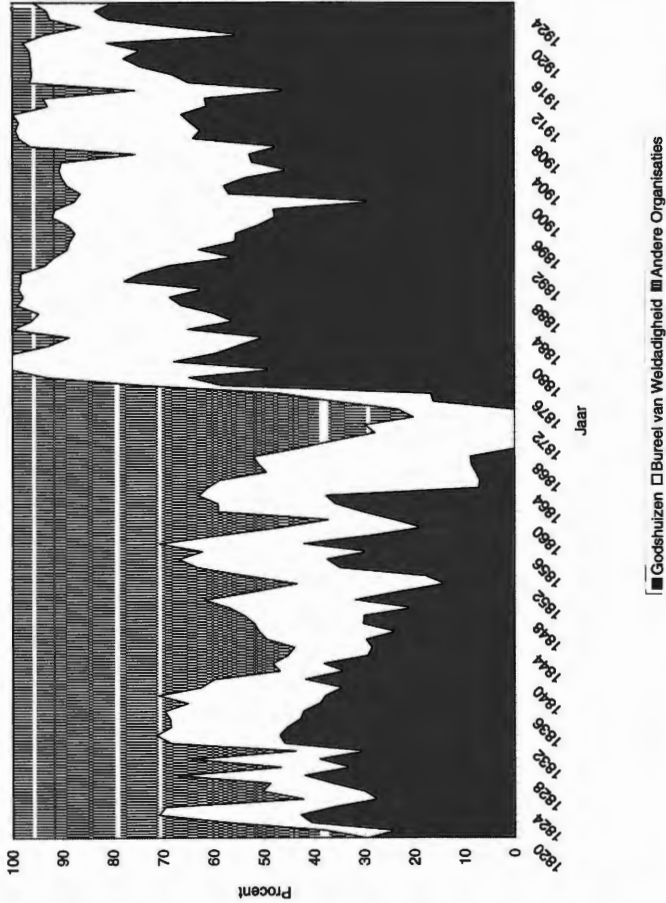
Deze tendens deed zich nog sterker voor tussen 1869 en 1889. Het gemiddeld percentage bedroeg toen amper 3,69 met een historisch dieptepunt in 1869 (1,47 %).

De jaren 1890 tot het begin van deze eeuw werden gekenmerkt door een licht herstel. Gemiddeld spendeerde men 6,29 op 100 frank aan weldadigheid. Waarden die een halve eeuw voordien nog in zwang waren, werden echter niet meer benaderd, laat staan geëvenaard.

Wanneer we de onderstandsuitgaven meer gedetailleerd bekijken, merken we dat niet alleen de Burgerlijke Godshuizen en het Weldadigheidsbureau financiële steun genoten. Ook tal van andere organisaties en instanties werden, al dan niet jaarlijks, gesubsidieerd. Een aantal religieuze genootschappen die zich over de pauperbevolking ontfermden maakte hier deel van uit. We denken dan aan de Soeurs Noires, Soeurs Grises, de Broeders van Liefde of de Broeders van Sint-Jan. De stad Gent toonde zich eveneens mild voor zijn armenscholen en het *atelier de charité*. De laatstgenoemde instelling bood onderdak aan werkloze arbeiders die tijdelijk uit de boot vielen. Speciale aandacht ging uit naar bepaalde groepen behoeftigen waaronder prostituees met syfilis besmet, landlopers en geesteszieken. Tenslotte kregen ook een aantal privé-organisaties hun deel van de subsidiegelden. De stichting "Zonder naam, niet zonder hart" werd bijvoorbeeld niet vergeten. Hun aandeel zal na 1876-1877 fel verminderen.

Het aandeel van het Bureau van Weldadigheid in de *totale gemeentelijke uitgaven* steeg, met uitzondering van 1849, nooit boven de zes procent uit. Het aandeel van de Burgerlijke Godshuizen was miniem tussen 1820 en 1863:

et Bureel van Weldadigheid, de Burgerlijke Godshuizen
en Andere Organisaties in de onderstand van de stad Gent (1820-1925).
(Volgens de stadsrekeningen).

BRON: S.A.G., *Reeks Financiën A11/2, Stadsrekeningen 1820-1925.*

GRAFIEK 3: Aandeel van het Bureel van Weldadigheid, de Burgerlijke Godshuizen en Andere Organisaties in de onderstand van de stad Gent (1820-1925).

Bron: S.A.G., *Reeks Financiën A11/2, Stadsrekeningen 1820-1925.*

Berekeningswijze: totale uitgaven voor onderstand van de stad Gent verdeeld onder de Godshuizen, het Bureel van Weldadigheid en de Andere Organisaties

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

gemiddeld vijf procent. Een iets groter percentage (6,43) was gedurende die periode bestemd voor de privé-organisaties.

Voor 1864-1889 verwierven de Godshuizen slechts 1,67 % van het budget. Dit viel ongeveer samen met de verminderde uitgaven voor de onderstand in het algemeen (cfr. privé-instanties: 1,66 %).

Een herstel deed zich voor na 1889: toen werd 3,72 op 100 frank toegekend aan de Godshuizen. De privé-geenootschappen dienden het met een halve op 100 frank te stellen.

De onderlinge verdeling van het onderstandsbudget tussen de Godshuizen, het Bureel en de andere liefdadigheidsinstanties verliep als volgt (zie grafiek p. 62): vanaf de vroege jaren 1800 tot omstreeks 1863 konden de Gentse Godshuizen rekenen op 32,98 % van de stadsuitgaven voor onderstand. Het Bureel van Weldadigheid werd bijna 24 op 100 frank toegewezen. De overige gelden (43,02 %) werden onder de privé-instanties verdeeld. De daaropvolgende vijf jaar met een gemiddelde van amper 7,91 % voor de Godshuizen vormden de aanloop naar een breuk. Het Weldadigheidsbureel (46,62 %) en de anderen (45,47 %) kregen heel wat meer.

Voor de periode 1869-1874 bleven de Gentse Godshuizen op hun geldhonger zitten en ontvingen geen enkele financiële bijdrage, dit in tegenstelling tot het Bureel (36,16 %) en de overige organisaties (63,84 %).

Vanaf de helft van de jaren 1870 krijgen we een heel ander beeld.

De procentuele cijfers voor onderstand zaten tussen 1875 en 1889 in een dal, doch 51,55 % kwam toe aan de Godshuizen. Het Bureel van Weldadigheid kreeg eveneens haar deel: gemiddeld 38,51 op 100 frank. De resterende 9,94 % werd onder de geenootschappen verdeeld.

Gedurende de jaren 1890 verwierven de Godshuizen 58,38 % van de subsidies voor weldadigheid. Een kleiner aandeel (35,48 %) kwam toe aan het Weldadigheidsbureel en de andere liefdadige instanties verwierven een bescheiden 6,14 op 100 frank.

Tijdens het eerste kwart van deze eeuw was bijna twee derden (63,12 %) van de hulpverlening voor de Commissie van de Godshuizen bestemd.

Nemen we de ontvangsten van de stad in acht, dan viel op dat er ook transacties van de Burgerlijke Godshuizen naar de stadskas plaats vonden. Aanvankelijk ging het om minieme sommen: 2.500 tot 2.750 frank.

Vanaf 1870 verkreeg de stad Gent jaarlijks ontvangsten afkomstig van de Burgerlijke Godshuizen. De af- of terug te betalen sommen werden steeds groter. Deze terugbetalingen overschreden, meer dan eens, de bedragen die hen datzelfde jaar door het stadsbestuur werden verleend (onder de vorm van subsidies e.d.). Dit was onder meer het geval in 1868, de periode 1869-1874, 1889 of 1900. Vooral gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw zat men geplaagd met "serieuze terugbetalingen" (tussen 83.000 en 700.000 frank). Tussen 1879 en 1900 vloede bijna 65 op 100 frank uiteindelijk naar de Gentse stadskas terug.

De Gentse Godshuizen dienden een aantal kosten mee te helpen dragen en daarbij woog de terugbetaling van de bijdrage in het "Gemeen fonds" ("Fonds commun") zwaar door. Ook het Bureel van Weldadigheid had dezelfde verplichtingen. Het Gemeen fonds werd bij wet van 14 maart 1876 opgericht en diende 3/4 van de kosten voor bepaalde doelgroepen op zich te nemen. Het ging om personen, die reeds vijf jaar hun onderstandsgemeente verlaten hadden en er niet in geslaagd waren een nieuwe onderstandswoonst te verwerven. Het overige vierde werd bijgepast door de oude onderstandsgemeente. Daarnaast droeg het Gemeen fonds ook bij in de hulpverlening van doofstommen, blinden en krankzinnigen. Het Gemeen fonds zou in iedere provincie opgericht en gespijsd worden met bijdragen van zowel de grote steden als de plattelandsgemeenten. Dit ging ten koste van de rurale gebieden. De grote steden ontvingen meer uit de fondsen dan dat ze erin bijdroegen⁵. Dit was het gevolg van het feit dat er in 1876 slechts één norm gold voor het vaststellen van de bijdragen, het aantal inwoners. De financiële situatie van de steden speelde geen enkele rol. Men poogde dit te verhelpen door, via de wet van 27 november 1891, rekening te houden met meerdere criteria (o.a. de fiscale middelen van de weldadigheidsinstellingen en de directe belastingen).

Voor Gent konden we de bijdragen van beide bureaus in dit fonds met elkaar vergelijken. De eerste gegevens dateerden van een jaar na het opstarten van het Gemeen fonds (1877). De verschuldigde sommen gingen snel de hoogte in. We stelden een zeer ongelijke verdeling vast tussen beide instanties. Het grootste gedeelte, gemiddeld 93 %, werd afbetaald door de Gentse Burgerlijke Godshuizen. Het Weldadigheidsbureel leverde de overige 7 %. Vanaf 1893 kwam de financiering enkel op de schouders van de Godshuizen terecht.

De bedragen werden twee maal per jaar in de stadsrekeningen genoteerd. Naar onze mening en rekening houdend met de terminologie (men heeft het over de terugbetalingen van de Godshuizen en het Bureel van Weldadigheid) schoot de stad de bijdrage in het Gemeen fonds voor (vandaar de vermelding bij de uitgaven). Nog vóór 31 december dienden de vernoemde liefdadigheidsinstellingen de kosten terug te betalen (tweede notering, deze keer bij de ontvangsten).

Opvallend was dat beide bedragen niet altijd overeenstemmen. Het kon gebeuren dat deze inkomsten voor de stad (terugbetalingen van de Godshuizen) kleiner waren dan de uitgaven, zoals in 1872 of 1892. Dit betekende een fiscale kater voor de stad Gent. Ook de omgekeerde situatie deed zich (iets vaker) voor. Een overschot was het resultaat in de jaren 1884-1885 en tijdens de jaren 1888-1889.

⁵ D. VAN DAMME, "Onderstandswoonst, sedentarisering, stad-platteland-tengestellingen. Evolutie en betekenis van de wetgeving op de onderstandswoonst in België (einde achttiende tot einde negentiende eeuw" in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis/Revue Belge d' Histoire Contemporaine*, XXI, 1990, 3-4, p. 516.

3. De Gentse Burgerlijke Godshuizen

3.1. Historiek

Op 20 september 1797 benoemde het Gentse stadsbestuur de eerste leden van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen. Er werd wekelijks vergaderd. De taken werden verdeeld over drie bureaus, die voor een vlotte werking moesten zorgen. Het eerste bureau was belast met een dubbele opdracht, nl. het beheren en besturen van de goederen (o.a. het beheren van boerderijen). Daarnaast was dit bureau eveneens verantwoordelijk voor de controle op de financiële middelen: men stelde de algemene rekening van de Commissie op. Het tweede bureau richtte zich tot een bepaalde groep patiënten, meer bepaald de vondelingen en verlaten kinderen. Men liet zich in met het plaatsen van kinderen in een pleeggezin, het verschaffen van kleding aan de jongeren enz. Tenslotte was er een bureau dat zich bezig hield met de godshuizen. Het bureau was bevoegd voor beslissingen in verband met het onderhoud van de gebouwen, het toezicht houden op de opmaak van de jaarlijkse rekeningen (ieder gesticht was daartoe verplicht). Ook de controle op de betalingen van de bestuurder, econoom e.d. en de benoeming van het personeel van de godshuizen behoorden tot de taken van dit bureau ⁶.

Welke Gentse instellingen werden beheerd door de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen?

De zieken werden ondergebracht in vijf hospitalen, vaak met Middeleeuwse oorsprong. Het grootste was de Bijloke, het "Burgerlijk Hospitaal" van de stad. In het Sint-Janhospitaal, synoniem voor Sint-Jan-ten-Dulle of Sint-Jan-in-d'Olie werden zware geesteszieken verzorgd. Het Groot-Begijnhof en het Klein-Begijnhof hadden beiden een ziekenafdeling. Tenslotte werden ook zieke Gentenaars opgenomen in het godshuis Sint-Laurentius, ook Wenemaersgodshuis genoemd.

De ouderlingen werden in diverse godshuizen geplaatst. Deze komen in de bronnen voor onder de verzamelnaam Petits Hospices of Kleine Hospiciën. Tot deze groep behoorden twaalf instellingen waaronder het godshuis Sint-Jan en Sint-Pauwel, Poortakker en de Godshuizen van de beroepscorporaties (wevers, kleermakers en vollers).

Het klooster van de Alexianen was één van de mogelijke verblijfplaatsen voor geesteszieken.

Gent was drie weeshuizen rijk. De weesjongens verbleven in de Kulderkostschool, de meisjes in het weeshuis van de Blauwe Meisjes of de Rode Lijvekens⁷.

⁶ ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds B.G.G.*, Kast 28, Boek 1295: Procès-Verbaux: 15 vedémiaire an VI-27 germinal an X, pp. 79-80.

Na verloop van tijd verdwenen een aantal godshuizen en kwamen er andere, vaak voor specifieke doelgroepen bestemd, in de plaats. We denken dan aan het blindentehuis Van Caeneghem en het Lousberggesticht, waar bejaarde en invalide arbeiders uit de Gentse katoen- en vlasfabrieken welkom waren⁸. Ook de oprichting van het Guislaingesticht, waar professor Guislain baanbrekend werk verrichtte voor krankzinnigen, moet vermeld worden.

3.2. De financiële politiek van de Burgerlijke Godshuizen: inkomsten en uitgaven

Een hoofdbron die we in verband met onze studie consulteerden waren de handgeschreven jaarrekeningen van de Gentse Burgerlijke Godshuizen (1820-1925)⁹. Ons inziens is dit een belangrijk instrument om de financiële transacties en de financiële politiek van de Gentse Godshuizen te volgen en te reconstrueren. Er diende een antwoord gezocht te worden op volgende vragen: wat waren de belangrijkste inkomsten? Waaruit bestonden de uitgaven? Wat kwam rechtstreeks ten goede aan de patiënten (onder de vorm van medicijnen, kleding, voedsel, e.d.) en welk gedeelte was voorbehouden om te investeren in de gebouwen en voor het onderhoud ervan?

Per jaar beschikten we over een boekdeel. De omvang van de talloze kleine rubriekjes baarde ons zorgen. Voor de inkomsten werden door de jaren heen een 250-tal diverse categorieën ingevuld. Bij de uitgaven noteerden we 370 verschillende klassen. Samen goed voor 620 omschrijvingen.

Gegevens betreffende éénzelfde onderwerp werden, in de mate van het mogelijke, samengevoegd en ondergebracht in grotere categorieën. Na de optelling, restten ons nog 34 onderverdelingen voor de inkomsten en 28 posten bij de uitgaven.

We verkozen te werken met tienjaarlijkse gemiddelden en trachten de hoofdrubrieken in orde van belangrijkheid te rangschikken (zie samenvattende staafdiagrammen p. 68).

Met uitzondering van het Gemeen fonds in 1877, werden gedurende de gehele periode van 1820 tot het eerste kwart van de twintigste eeuw geen nieuwe inkomstenbronnen aangeboord.

⁷ L. ELAUT, *Het leven van de Gentse ziekenhuizen vanaf hun ontstaan tot heden*, Gent, E. Story-Scientia, 1976, pp. 31-48; P.C. VAN DER MEERSCH, *De l' état de la mendicité et de la bienfaisance dans la province de la Flandre-Orientale. (Depuis le règne de Marie-Thérèse jusqu'à nos jours 1740- 1850)*, Bruxelles, M. Hayez, 1852, pp. 108-114.

⁸ E. COOLENS, "Het Lousberggesticht: een stedelijk rusthuis in het industriële Gent" in: *Er is leven voor de dood. 200 jaar gezondheidszorg in Vlaanderen*, Kapellen Pelckmans, 1998, pp. 93-101.

⁹ ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds Burgerlijke Godshuizen Gent (B.G.G.)*, Kast 28-29, Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

* *Inkomsten uit het onroerende goed:* Het grootste gedeelte - doorgaans tussen de 40 en 45 % - van de ontvangsten haalde men uit het bezit van onroerend goed. Tot aan de eeuwwisseling rekende men duidelijk op deze inkomstenbron. Dit was in de eerste plaats te danken aan het verhuren van huizen en verpachten van boerderijen of gronden. Het verkopen van bezit had minder succes. Met het oog op grote kosten, zoals de bouw van een nieuw oud-mannenhuus, was men wel bereid bezittingen van de hand te doen. Vanaf 1900 boette deze klasse aan belang in, maar men haalde ook hierna toch nog een derde of een vierde van de inkomsten uit deze transacties. Dit verlies werd grotendeels gecompenseerd door de toegekende subsidies.

De Burgerlijke Godshuizen waren halfweg de negentiende eeuw zeker niet onbemiddeld. Via de kadastrale documenten konden we vaststellen dat het ging om een waaier van bezittingen: huizen, (lust)tuinen, kapellen, kloosters, wei-, hooi- en bouwlanden.

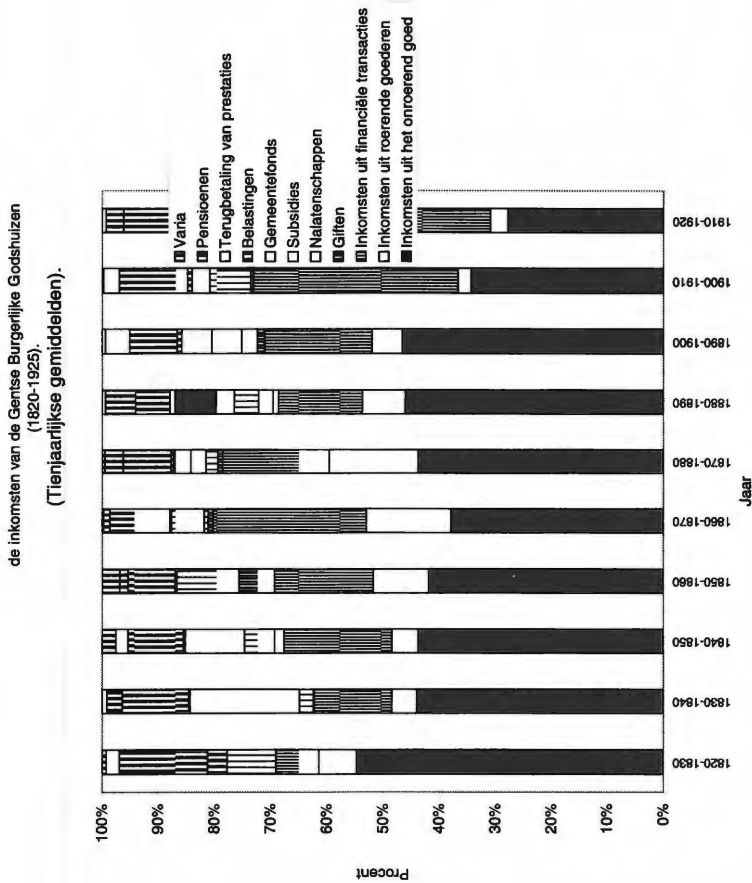
De eigendommen slonken wel na de verkaveling en verkoop van bepaalde delen van beide Begijnhoven.

* *Inkomsten uit financiële transacties:* deze namen tussen 1820-1870 in belang toe: van 7 % naar 27 % van de totale inkomsten. Gedurende 1870 tot 1890 woog hun bijdrage iets minder zwaar door (ongeveer 16 %). Nadien bekwamen 19 % tot 36 % van de inkomsten via allerlei financiële verrichtingen. Vooral de verkopen van renten en obligaties leverden heel wat op. Ook de terugbetalingen en aflossingen door derden mag men niet onderschatten. De *interesten* waren niet meer dan een welkome aanvulling en meermaals (bijvoorbeeld in de jaren 1834-1846) kreeg de organisatie meer financiële ademruimte door het afsluiten van leningen.

* *Subsidies:* deze inkomstenbron kende een wisselend verloop. In de jaren 1820-1840 spijsden zij de kas van de Commissie behoorlijk (8 % tot 20 %). Tussen 1860 en 1890 viel het percentage naar de helft terug. Bij de aanvang van de twintigste eeuw was er een licht herstel en vanaf 1915 werden de subsidiegelden één van de hoofdpijlers in de financieringspolitiek. Zij vervingen op dit ogenblik de kleiner wordende bijdrage van de inkomsten uit onroerende goederen.

Het Gentse stadsbestuur bleek de vroegste en trouwste geldschietster te zijn. Met uitzondering van 1869-1874 leverden zij jaarlijks een financiële inspanning. Sinds 1854 werd de stad hierin gevolgd door de provincie Oost-Vlaanderen en de nationale staat. De staat betaalde voor de vondelingen, de materniteit en de verlaten kinderen. Het provinciebestuur leverde jaarlijks een bescheiden bijdrage. Het nam wel de kosten voor het onderricht van de leerlingen-vroedvrouw op zich.

* *Terugbetaling van prestaties:* zij waren eveneens belangrijk. De verzorging van de diverse patiëntengroepen (o.a. wezen en besmette prostituees) werd vergoed door de stad Gent, het provinciebestuur of de nationale regering. Het stadsbestuur kwam eveneens tussen bij de bouw van onder meer het

BRON: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, Fonds Burgerlijke Godshuizen Gent (B.G.G.), Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

GRAFIEK 4: Verdeling van de inkomsten van de Gentse Burgerlijke Godshuizen (1820-1925).

Bron: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds Burgerlijke Godshuizen (B.G.G.)*, Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

Berekeningswijze: Procentuele verdeling van de inkomsten over diverse inkomenscategoriën

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

Guislaingesticht en het Burgerlijk Hospitaal. Evengoed betaalden zij mee voor het indijken van polders of voor de sloopwerken in het Groot-Begijnhof. Deze ontvangsten waren één van de constanten uit het pakket van de inkomsten. Met uitzondering van de jaren 1880, schommelden de waarden tussen de 8 en 15 procent van de totale inkomsten.

Deze vier bovengenoemde categorieën waren de vier pijlers van de inkomstenpolitiek van de Gentse Burgerlijke Godshuizen.

Andere aanvullende rubrieken waren de *inkomsten uit roerende goederen*: het betrof hier de verkoop van allerhande artikelen, gaande van fruit, koeien tot turf en ijzeren bedden. Tot 1850 en tussen 1890-1925 bleef deze rubriek een extraatje (drie tot zeven procent). Voor de periode 1860-1890 leverden zij wel een essentiële bijdrage van 9 tot 15 op 100 frank.

Voor de *giften en de nalatenschappen* was men afhankelijk van de goodwill van anderen. Het nadeel was dat deze inkomsten te sporadisch voorkwamen en te bescheiden waren, om er echt te kunnen op rekenen.

Sommige ondersteunden waren *pensioengerechtigd*. Deze ontvangsten kwamen nauwelijks boven de 4 % uit.

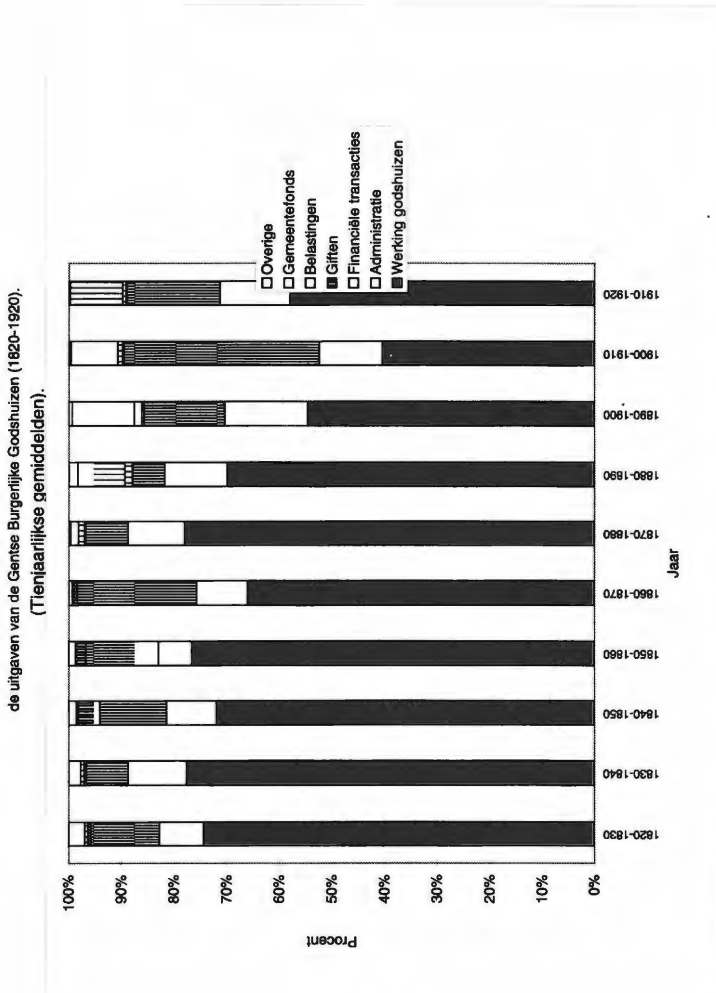
Het *gemeentefonds (Gemeen fonds)* kwam tussen in de financiering van het onderhoud van krankzinnigen, blinden en doofstommen. Dit recht kwam hen vanaf 1877 toe. Vooral in de periode 1880-1900 loonde dit de moeite (5 tot 10 %).

Er werden een aantal *belastingen* ten voordele van het Bureel van Weldadigheid en de Burgerlijke Godshuizen geïnd. We denken dan aan de taksen op de openbare gemakkelikheden zoals dansfeesten en toneelvoorstellingen. Dit leverde slechts een peulschil op: behoudens in 1820-1830 was maximaal één op 100 frank hiervan afkomstig.

Waarom spendeerde men de grootste sommen? Blevden de uitgaven binnen de perken of zat men aan het jaareinde met een negatief saldo?

De bestedingen verliepen minder gecoördineerd en bestonden uit een brede waaier van uitgavenposten (zie samenvattende staafdiagrammen p. 70)

* *Werking van het godshuis*: de hoogste bedragen waren hiervoor bestemd. Tot 1890 ging het om 65 tot 75 % van de uitgaven. Nadien werd tussen de 40 en 55 op 100 frank aangewend om de werkingskosten te betalen. Binnen deze rubriek slopte de aankoop van *voeding* het meeste geld op. Men besteedde doorgaans één vijfde tot één vierde van de beschikbare gelden aan levensmiddelen. Vooral de betalingen voor brood en vlees wogen zwaar door. Vis werd nauwelijks gegeten. De meest geserveerde drank was bier. De bedragen die vrijgemaakt werden voor de *investeringen* schommelden sterk: gaande van 4 % in 1890-1910 tot 16 % gedurende 1850-1880. Deze hoog oplopende cijfers werden veroorzaakt door onder andere de bouw van het blindentehuis Van Caeneghem (1854-1857, gelegen aan de huidige Coupure Links) en de verbouwingswerken aan de

BRON: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, Fonds B.G.G., Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

GRAFIEK 5: Verdeling van de uitgaven van de Gentse Burgerlijke Godshuizen (1820-1925).

Bron: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, (B.G.G.), Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

Berekeningswijze: Procentuele verdeling van de uitgaven over diverse uitgaveposten

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

Bijloke (1868-1874, nu gelegen aan de Godshuizenlaan). De sommen konden sterk variëren naargelang het om nieuwbouw, herstellingen, uitgevoerde verbeteringswerken of verbouwingen ging. Men leek tussenbeide te komen daar waar de nood het hoogst was. De kosten voor verlichting, verwarming, allerhande meubelen en gereedschap of de *inrichting van het tehuis* vertegenwoordigden lange tijd (1820-1910) vijf tot negen procent van de uitgaven. Tot de werking van het gesticht behoorde ook de rubriek *hulp*: deze bestond uit zaken die rechtstreeks met de patiënten te maken hadden, waaronder kleding, medicatie en begrafenis-kosten. Met uitzondering van de periode 1850-1870 (4-5 %) werd zeven tot tien procent van de kosten besteed aan hulpverlening.

* *Administratie*: deze kosten bleven tot de jaren 1870 beneden de grens van tien procent. Later roomden deze uitgaven tot 15 procent van het beschikbare budget af. Voornamelijk de *uitbetaling van het personeel* maakte de kas een stuk lichter. Drievierde van de administratiekosten werd hiervoor aangewend. Tussen 1820 en 1890 ging zes tot acht procent van de gelden op aan het uitbetalen van lonen. Sindsdien viel deze uitgavenrubriek steeds duurder uit. Voor de periode 1890-1920 was ruim 11 procent voorbehouden voor het vergoeden van het personeel. Andere bescheiden nevenrubrieken onder de hoofding administratie waren de *bureelkosten* en *kosten in verband met nalatenschappen*.

* *Financiële transacties en aflossingen*: deze uitgaven verliepen schoksgewijs. Men betaalde onder andere terug voor de bouw van het krankzinnigentehuis, voor arbeiderswoningen en voor de aflossing van leningen. Tijdens de jaren 1830-1840 en 1870-1890 vielen de afbetalingen nog enigszins mee met percentages rond de 7 %. Tussen 1840 en 1870 namen zij 12 tot 22 % van de uitgaven in beslag. Voor de jaren 1890-1920 klommen deze op naar 15 tot 37 ten 100.

De overige categorieën legden minder gewicht in de schaal. De kosten voor het *gemeentefonds (Gemeen fonds)* schommelden tussen de acht en de elf procent. De te betalen *belastingen* bestonden in hoofdzaak uit de grondbelastingen. De grens van anderhalve procent werd nooit overschreden. De gronden werden heel weinig belast, terwijl ze veel opleverden.

Ook de uitbetaalde *giften*, bijvoorbeeld geschonken aan wezen bij het verlaten van het weeshuis, waren van ondergeschikt belang. Behoudens in 1840-1850 bedroegen deze niet meer dan één op 100 frank.

Bovendien bleek het kenmerkend de uitgaven af te stemmen op de inkomsten. De Burgerlijke Godshuizen sloten met uitzondering van 1826 en 1920, de boeken steeds af met een positief saldo (zie grafiek p. 73).

3.3. Hoeveel personen konden beroep doen op de gemeentelijke liefdadigheidsinstelling?

Essentieel is te weten hoeveel behoeftigen verzorging en steun ontvingen. Waren er massale opvangmogelijkheden voorzien of kon men slechts een fractie

ELKE COOLENS

van de armen ondersteunen? Werden overwegend Gentenaars ondersteund en waren steunverleningen inderdaad een dure aangelegenheid?

Het stellen van deze vragen was eenvoudiger dan het formuleren van de antwoorden.

Het gedifferentieerd bronnenmateriaal was de aanleiding voor het verfijnen van de oorspronkelijke vraagstelling¹⁰.

In de eerste plaats dient men een onderscheid te maken tussen het *gemiddeld aantal behoeftigen* verblijvend in de instelling op 1 januari of 31 december (een momentopname) en *alle patiënten die er in de loop van het jaar verpleegd* werden. Ook voor een persoon die de instelling vroegtijdig (vóór het jaareinde) verliet, werden inspanningen geleverd. Het bronnenmateriaal liet deze nuancering slechts toe vanaf 1889. In beide gevallen werd geen rekening gehouden met het financiële aspect. De opname van een patiënt betekende niet noodzakelijk het ondersteunen van de betrokkene; andere gemeenten of derden waren eveneens financieel aansprakelijk. We krijgen alleen een antwoord op de vraag: *wie verbleef in de instellingen van de Arteveldestad?*

We dienen oog te hebben voor een tweede criterium: *voor welke mensen betaalden de Burgerlijke Godshuizen? Hoeveel mensen werden ondersteund?* Hier komen ook de thuisondersteunden aan bod. Gemakshalve spreken we van de *gesteunden*. De Burgerlijke Godshuizen hielden zich niet exclusief bezig met patiënten in tehuizen of gestichten. Wij waren enigszins verbaasd ook thuiszittende armen aan te treffen. Thuisbedeling was goedkoper en bovendien kon de behoeftige in zijn vertrouwde omgeving blijven.

Voor de *gemiddeld opgenomen bevolking* werden geen spectaculaire ontwikkelingen waargenomen (zie grafiek p. 75). Het aantal verzorgden op 1 januari of 31 december steeg tussen 1831 en 1861 zeer geleidelijk, van 2.100 naar 2.650 vrouwen en mannen.

In de periode 1862-1875 noteerde men tussen de 1.760 en 2.100 hulpbehoevendden.

Vanaf halfweg de jaren 1870 zaten de aantallen opnieuw in de lift (1899: 2.429 personen).

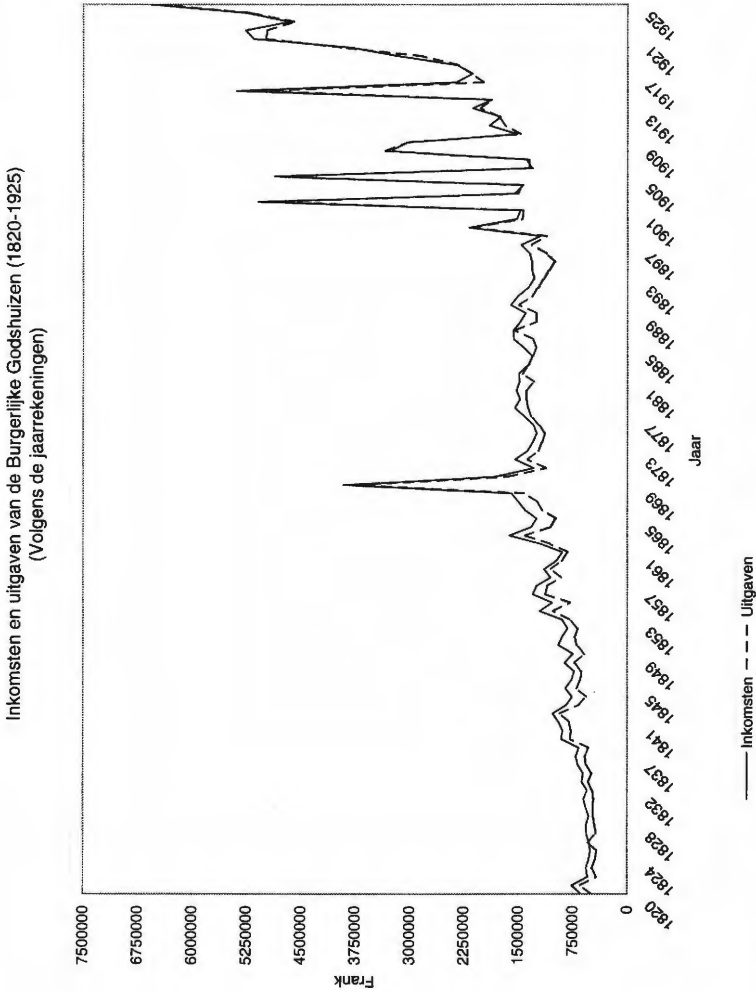
Na 1900 werd een daling ingezet, die zich gedurende 1908-1913 en na de Eerste Wereldoorlog aan een sneller tempo voltrok (1909: 2.144, 1919: 1.809 patiënten).

¹⁰ ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds B.G.G.*, Kast 27, Doos 986: Jaarverslagen 1831-1845.

RIJKSARCHIEF GENT, *Fonds Provinciebestuur Oost-Vlaanderen 1830-1850*, Algemene statistiek i.v.m. weldadigheid, 2621.

ARCHIEF O.C.M.W. GENT, Kast 58, *Rapports au Conseil Communal (1846-1854, 1866-1875)*, *Rapports sur l'administration de la ville de Gand (1877-1878, 1882-1887, 1890-1916)*, *Jaarverslagen 1917, 1920, 1921 en 1924*.

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

BRON: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds B.G.G.*, Kast 28-29, Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 136-1501

GRAFIEK 6: Inkomsten en uitgaven van de Burgerlijke Godshuizen (1820-1925).

Bron: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, (*B.G.G.*), Jaarrekeningen 1820-1925 (uitgezonderd 1836), nr. 1396-1501.

Berekeningswijze: totale inkomsten (zonder overdrachten) en uitgaven volgens de jaarrekeningen

Samengevat betekent dit dat voor de gehele periode (1820-1925) het aantal verblijvers schommelde tussen de minima en maxima van 1.760 en 2.650 mensen.

Het aantal *geholpen personen in de loop van het jaar*, was beduidend hoger. Voor 1890-1900 bedroeg dit tussen de 7.000 en 9.000 personen. De patiëntenwissel(ing) lag dus vrij hoog (drie tot vier keer zoveel) in vergelijking met de capaciteit van de instellingen (het beddenaantal lag tussen de 2.000 en 2.500). Ieder bed werd in de loop van het jaar door drie of vier personen gebruikt. Toch was er een aantal instellingen waar dit zeker niet het geval was. We denken dan aan de weeshuizen of bejaardentehuizen. Deze situatie was vooral te wijten aan het grote verloop binnen het hospitaal de Bijloke. Deze hospitaalpatiënten namen minimaal 60 %, doorgaans 80 of 90 % van deze patiëntenwissel(ing) voor hun rekening.

De enige periode die een echte ommekeer teweeg bracht, waren de oorlogsjaren. Toen klopten tussen de 8.000 en 14.000 mensen bij de Gentse Burgerlijke Godshuizen aan. Men dient er wel rekening mee te houden dat tijdens de oorlogsjaren de oorspronkelijke doelgroep verwaarloosd werd. Dit was onder meer het geval in het Gesticht Lousbergs. In normale omstandigheden waren een 250 tot 300 mannelijke bejaarden er welkom. Gedurende 1914-1918 werden er echter een 500-tal prostituees in ondergebracht en was het een -wellicht-overrompeld opvangcentrum geworden. De eigenlijke bewoners werden tijdelijk overgebracht naar het jezuïetenklooster in Dronen.

Naderhand zette de daling zich verder door en werden waarden van 6.100 tot 7.300 patiënten gehaald.

Voor de groep *gesteunden* spitsten we ons niet enkel toe op de diverse tehuizen. We namen ook het aantal *thuisgesteunden* in acht. De personen die onderhouden werden door vreemde gemeenten of anderen vielen af. Zij werden wel ondergebracht in de liefdadigheidsinstellingen van de stad, maar betekenden geen financiële last. Hun onderhoudskosten werden teruggevorderd. Een deel van hen had zijn onderstandswoonst buiten Gent.

We kunnen pas betrouwbare conclusies trekken voor 1863-1899.

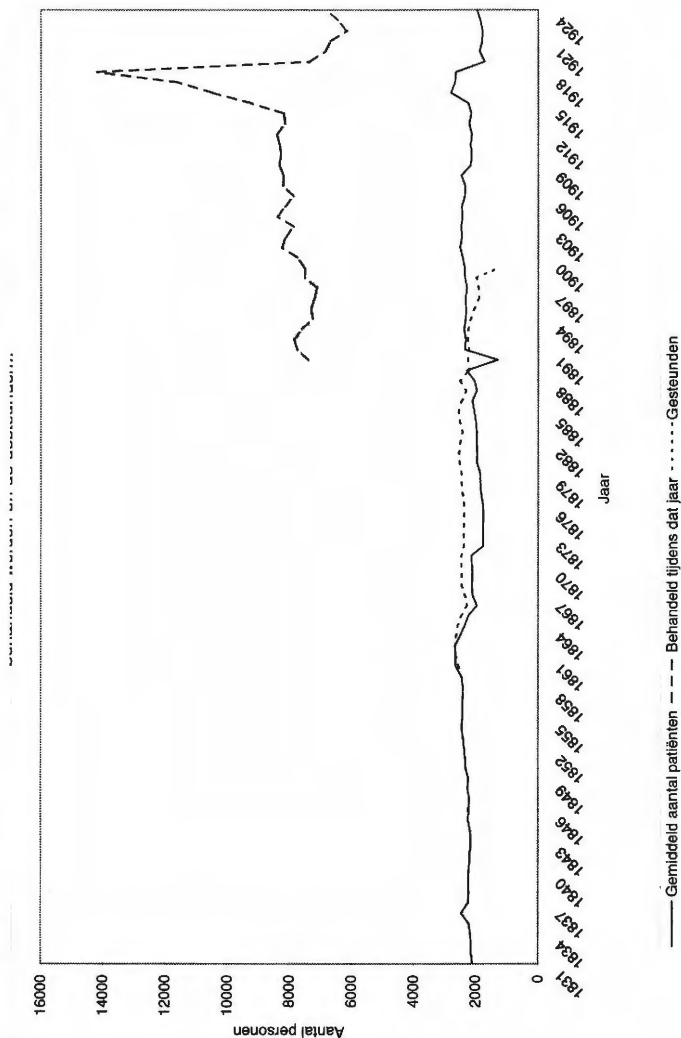
Het aantal *thuisgesteunden* steeg gedurende 1863-1877 (van 326 naar 623). De reden van toename is onbekend.

Na 1876 volgde een achteruitgang (1889-1894: 330-360 en 1895-1899: 150-tal personen genoten hulp aan huis).

Vanaf 1867 tot 1879 lagen de *totalen van het aantal gesteunden* dicht in elkaars buurt (minimum 2.378 en maximum 2.467). Een hoger peil werd bereikt in de jaren 1880, met diverse totalen boven de 2.500. Het aantal dat hulp kreeg ging sindsdien achteruit. Bereikte men tussen 1889-1895 cijfers van om en bij de 2.250, dan zakten deze tot onder de grens van 2.000 personen aan de vooravond van de twintigste eeuw.

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

Bevolking burgerlijke Godshuizen (1831-1924).
(Vergelijking tussen het gemiddeld aantal patiënten, zij die in de loop van het jaar behandeld werden en de gesteunden).

BRON: O.C.M.W. GENT, Jaarverslagen 1831-1845, R.A.G., Statistiek ivm weldadigheid.
 ARCHIEF O.C.M.W., Rapports au Conseil Communal (1846-1854, 1866-1875),
 Rapports sur l'administration de la ville de Gand (1877-1878, 1882-1887, 1890-1916)

GRAFIEK 7: Bevolking Burgerlijke Godshuizen (1831-1924).

Bron: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Jaarverslagen 1831-1845*, R.A.G., Statistiek i.v.m. weldadigheid.

ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Rapports au Conseil Communal (1846-1854, 1866-1875)*, *Rapports sur l'administration de la ville de Gand (1877-1878, 1882-1887, 1890-1916)*.

Berekeningswijze: vergelijking tussen het gemiddeld aantal patiënten op 1 januari of 31 december, zij die in de loop van het gehele jaar behandeld werden en het aantal thuisverpleegden

ELKE COOLENS

Rekening houdend met de demografische gegevens van de Arteveldestad stelden we vast dat slechts een klein gedeelte van de bevolking voor steun in aanmerking kwam.

Ook hier dienen we een onderscheid te maken tussen het *gemiddeld aantal opgenomen* (bijvoorbeeld op 1 januari) en de *patiëntenwissel(ing) gedurende een bepaald jaar* en de *gesteunden*.

In het eerste geval ging het om een heel kleine groep, die er procentueel op achteruit ging naarmate de tijd vorderde:

Tussen 1831-1862: 2,00 tot 2,50 %

Tussen 1877-1907: 1,40 tot 1,50 %

Tussen 1908-1925: 1,08 tot 1,30 %

Het *aantal behandelde in de loop van het jaar* was groter, maar verre van spectaculair. De waarden lagen begrepen tussen de 3,75 en 5 %.

Tussen 1863 en 1885 behoorde 1,80 tot 2,00 % van de Gentse bevolking tot de groep *gesteunden*.

Vanaf 1890 daalden deze waarden (periode 1890-1895: 1,40 tot 1,53 % of 1896-1899: 1,20 tot 1,30 %)

Het cijfer voor 1899 daalde tot onder de één persoon op honderd.

We willen ook de aandacht vestigen op het feit dat de opgenomen bevolking in hoofdzaak uit vrouwen bestond. Dit kwam het sterkst naar voor bij de bejaarden. Daar was de verhouding twee tegen één, in sommige periodes zelfs drie vrouwen tegen één man.

Logischerwijze haalden de gestichten voor vrouwen dan ook de bovenhand.

Wat de samenstelling van de bevolking aangaat, vormden de Gentenaars een kleine meerderheid (50-55 %). Voor de wezen, blinden en mannelijke geesteszieken gold dit niet. Deze patiëntengroepen waren hoofdzakelijk in Gent geboren.

De behoeftigen werden grotendeels op kosten van de Gentse Godshuizen behandeld. De fiscale hulp van andere gemeenten of particulieren was uiterst gering. Een uitzondering hierop vormden de krankzinnigen (voor wie sinds 27 november 1876 de kosten gedragen werden door het Gemeen fonds).

Welk criterium er ook gebruikt wordt: hetzij het gemiddeld aantal opgenomen, de patiëntenwissel(ing) of het aantal gesteunden, we moeten constateren dat de Burgerlijke Godshuizen slechts plaats boden aan een select en miniem gezelschap: hoogstens een 3.000 mensen (met uitzondering van de oorlogsjaren). Het ging om een waaier van diverse kleine gestichten. Dit bood dan wel het voordeel dat men opvang kon bieden aan een gedifferentieerde doelgroep: blinden, zwangere vrouwen tot zieke begijnen.

3.4. Kostprijs voor één behoeftige per dag

De onderhoudskosten varieerden naargelang het tehuis waar de patiënt verbleef. De prijzen werden vanaf 1845 per behoeftige en per dag genoteerd (zie tabel p. 78-79)¹¹. Alle instellingen waren verplicht informatie door te sturen over het reilen en zeilen van hun gesticht. Een jaarlijks verslag werd overgemaakt aan de Commissie van de Godshuizen en de Gentse Gemeenteraad. De gegevens betreffende het aantal behoeftigen en de dagelijkse kostprijs van alle instellingen werden gebundeld en in een rooster aangebracht. Of de aangetroffen onderhoudskosten reëel zijn of dat het bestuur deze gebruikte als meter in de jaarlijkse begroting, was niet te achterhalen. Hierdoor is het moeilijk een interpretatie te geven aan de schommelingen. Wij hebben in geen geval de kostprijs zelf berekend.

De duurste instelling gedurende de negentiende eeuw was ongetwijfeld de *Bijloke*. De prijs van het verblijf steef vanaf 1845 (1,12 fr.) tot 1885 (1,96 fr.). Per jaar kwam er ongeveer 0,02 fr. bij.

In het laatste decennium woog de kostprijs minder zwaar door (daling van 1,96 fr. naar 1,58 fr.), waarna ze opnieuw toenam (1915: 2,23 fr.).

De *materniteit* verbonden aan deze instelling kende een wisselend kostprijsverloop, zeker voor de periode 1855-1876 (minimum 0,98 en maximum 1,60 fr.). In de jaren 1879-1915 schommelde de dagprijs tussen de anderhalve en drie frank. Het moederhuis zou evolueren naar de duurste instelling in de jaren na de Eerste Wereldoorlog.

De prijzen voor het *Sint-Janshospitaal* bleven tussen 1845 en 1860 ongewijzigd (0,90 fr.). Nadien (1863-1871) daalden de kosten en schommelden ze rond de 0,70 à 0,75 fr.

Voor de verpleging in het *Klein of Groot-Begijnhof* en het *Hospice Sint-Laurentius* rekende men dezelfde tarieven aan.

Globaal genomen werd de verzorging goedkoper naarmate de jaren vorderden (1845: 1,11 fr., 1861: 1,02 fr., 1875: 1 fr.).

Een aantal groepen patiënten (waaronder de bejaarden) werd niet uitsluitend binnen instellingen verpleegd. De *60-plussers* kosten gedurende 1845-1862 tussen de 0,32 en 0,46 fr. per dag.

Vanaf 1863 kwam ook de thuisverpleging aan bod. Mannen werden enkel in hun vertrouwde omgeving gesteund en moesten het tot 1881 stellen met 0,31 fr. per dag.

¹¹ ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Fonds B.G.G.*, Kast 27, Doos 986: Jaarverslagen 1831-1845; R.A.G., *Fonds Provinciebestuur Oost-Vlaanderen 1830-1850*, Algemene statistiek i.v.m. weldadigheid, 2621; ARCHIEF O.C.M.W. GENT, Kast 58, *Rapports au Conseil Communal (1845-1855, 1866-1875)*, *Rapports sur l'administration de la ville de Gand (1875, 1877-1878, 1882-1888, 1890-1916)*, Jaarverslagen 1917-1924.

**Tabel 1 Kostprijs voor één behoeftige per dag in de diverse instellingen, tussen 1845 en 1920
(Vijfjaarlijkse gegevens)**

JAAR	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920
KOSTPRIJS PER DAG																
EENHEID	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank	Frank
OMSCHRIJVING																
<i>I. ZIEKEN</i>																
Bijloke (Burgerlijk Hospitaal)	1,12	1,15	1,20	1,23	1,35	1,50	1,73	1,96	1,96	1,78	1,63	1,58		2,12	2,23	
St. Jean	0,90	0,90	0,90	0,90	0,69	0,73										
Groot-Begijnhof (Sint-Elisabethbegijnhof)	1,11	1,11	1,12	1,12	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00							
Klein-Begijnhof (Onze-Lieve-Vrouw Ter Hoye)	1,11	1,11	1,12	1,12	1,00	1,00	1,00	1,00								
St. Laurent	1,11	1,11	1,12	1,12												
<i>II. OUDERLINGEN</i>																
60-plussers: mannen (Kleine Hospiciën)	0,46	0,41	0,42	0,32												
Thuisverpleegde mannen 60-plussers					0,31	0,31	0,31	0,31	0,32							
60-plussers: vrouwen (Kleine Hospiciën)	0,46	0,41	0,42	0,32	0,31	0,31	0,32	0,32	0,32							
Thuisverpleegde vrouwen 60-plussers					0,50	0,50	0,50	0,50	0,50							
70-plussers: mannen	0,70	0,63	0,80	0,69	0,72	0,83	0,89	0,85	0,71	0,75	0,62		0,87	0,89	1,42	
Thuisverpleegde mannen 70-plussers					0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40		0,40	0,40	0,40	
70-plussers: vrouwen	0,70	0,63	0,80	0,69	0,55	0,60	0,60	0,66	0,56	0,56	0,48		0,59	0,66	1,05	
Thuisverpleegde vrouwen 70-plussers					0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40		0,40	0,40	0,40	

JAAR	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920
III. KRANKZINNIGEN																
Krankzinnigen: mannen	0,85	0,78	0,80	0,72	0,78	0,80	0,92	0,98	0,97	0,96	1,17	1,25	1,25	1,27	1,27	3,42
Krankzinnigen: vrouwen	0,85	0,78	0,80	0,72	0,82	0,80	0,91	0,96	1,00	1,00	1,11	1,18	1,18	1,27	1,27	2,81
IV. WEZEN																
Jongens (Kulders)	0,78	0,78	0,76	0,86	0,90	1,11	1,16	1,24	1,07	1,06	1,03	1,24	1,44	1,43	1,89	7,47
Weesjongens opgenomen in pleeggezin					0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,50	0,50			0,40	0,40	
Meisjes (Blauwe Meisjes, Rode Lijvekens)	0,78	0,78	0,76	0,86	0,78	1,03	1,00	1,00	0,91	0,98	0,93	1,09	1,30	1,25	1,43	5,42
Weesmeisjes opgenomen in pleeggezin					0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,50	0,50			0,40	0,40	
V. MATERNITEIT																
Moeders			1,60	1,09	1,11	0,98	1,33	1,60	1,98	1,75	2,20	2,85	2,12	2,08	2,69	9,81
VI. ANDERE INSTELLINGEN																
Van Caeneghem (blinden)				2,03	0,95	1,12	1,13	1,20	1,19	1,29	1,03	0,94				
Tehuis Lousbergs (verminkte arbeiders)						0,92	0,84	0,83	0,84	0,90	0,93	1,07				
VII. GEVONDEN, VERLATEN KINDEREN																
Gevonden en verlaten kinderen	0,28	0,29	0,29	0,31	0,30	0,30	0,29	0,75	0,75	1,00						
Geplaatst op het platteland								0,34	0,37							

Bron: ARCHIEF O.C.M.W. GENT, *Rapports au Conseil Communal (1846-1854, 1866-1875), Rapports sur l'administration de la ville de Gand (1877-1878, 1882-1887, 1890-1916), Jaarverslagen 1917, 1920, 1921 en 1924*

Berekeningswijze: niet zelf berekend, prijzen overgenomen uit diverse verslagen

ELKE COOLENS

Tussen 1882 en 1889 betaalde men 0,32 fr. Ongeveer hetzelfde bedrag werd betaald voor vrouwelijke bejaarden in de instelling. Bij hen was thuisbedeling duurder (halve frank). Deze prijs bleef ongewijzigd gedurende 1863-1899.

Zowel voor de thuisverzorgde mannelijke als vrouwelijke *70-jarige ouderlingen* is er slechts een prijs bekend gedurende de periode 1863-1919: 0,40 fr. Dit was ontgensprekelijk goedkoper!

De prijzen in de instellingen evolueerden bovendien mee(r).

Voor de periode 1845-1862 waren deze voor mannen en vrouwen iden-tiek en schommelden tussen 0,63 fr. en 0,80 fr.

De kostprijs voor mannelijke behoeftigen bleef stijgen tot 1875 (0,85 fr.). Nadien verminderde deze (van 0,85 fr. in 1880 naar 0,62 fr. in 1900).

Vanaf 1900 werd de hulpverlening opnieuw duurder (1905: 0,87 fr., 1915: 1,42 fr.).

Voor vrouwelijke patiënten betaalde men tussen de 0,48 en 0,66 fr. gedurende 1863-1897. Nadien ging de kostprijs de hoogte in (0,59 fr.-1,05 fr.).

De onderhoudsprijs voor *krankzinnigen* (beide geslachten) was tot 1870 van een orde van 0,80 fr. De volgende twee decennia namen de kosten toe (tussen 0,90 en 1 fr.).

Vanaf 1892-1898 betaalde men iets meer voor mannen (1,17 fr.) tegenover 1,11 fr. voor vrouwen. Gaandeweg zullen de kosten voor beiden toenemen. Zo betaalde men in 1920 voor een mannelijk geesteszieke 3,42 fr. en kostte een vrouwelijke patiënt 2,81 fr. daags.

Alle *wezen* werden, tussen 1845 en 1865, verpleegd tegen 0,78 tot 0,90 fr. per dag. Zowel voor de Kulders als de weesmeisjes liepen de kosten globaal genomen op.

Nadien bracht het Kulderweeshuis de zwaarste kosten met zich mee (1866: 1,06 - 1880: 1,24 fr.). De volgende 20 jaar daalden de prijzen wat. Vanaf 1904 stegen deze onophoudelijk (1905: 1,44 fr., 1920: 7,47 fr.).

De prijzen voor de weesmeisjes kenden tot 1899 een rustiger verloop en lagen tussen de 0,98 en 1,1 fr. Ook hun verblijf werd duurder (1905: 1,30 fr., 1920: 5,42 fr.).

Vanaf 1863 konden we ons beroepen op de tarieven voor steun aan huis. Deze waren weinig aan schommelingen onderhevig en bleven vastgeroest (1863-1915) op 0,40 fr. Voor 1890-1895 kwam er 0,10 fr. bij.

Het *Van Caeneghemgesticht*, dat zijn deuren opende in 1860, bood onderdak aan een specifieke patiëntengroep (blinden), dus redelijkerwijze een duur onderhoud. Dit was te merken aan de dagprijs. Heel uitzonderlijk daalde deze tot onder de één frank, maar kwam anderzijds nooit boven de 2,04 frank uit.

Voor het *Tehuis Lousbergs* (de verblijfplaats voor gebrekkige en verminkte oud-arbeiders uit katoen-en vlasfabrieken) werd tot 1880 een daling in de kostprijs

ARMENZORG IN DE 19DE EEUW

vastgesteld (van 0,92 fr. naar 0,83 fr.). Nadien nam de prijs toe, met waarden tussen 0,84 en 1,1 fr (1885-1900).

Men slaagde er lange tijd (1831-1876) in, de kosten voor *gevonden en verlaten kinderen* in de hand te houden (rond de 0,30 fr). Vanaf 1879 drong een kostenverhoging, voor kinderen ondergebracht in een instelling, zich op (gedurende 1879-1885: 0,75 fr. en 1886-1891: 1,00 fr.).

Wederom was de opname in een pleeggezin, voor zover ingevuld, aanzienlijk goedkoper (1880: 0,34 fr., 1885: 0,37 fr, 1887: 0,59 fr.).

Bij het merendeel van de instellingen (de materniteit, het Kulderweeshuis) stegen de prijzen voor onderhoud en verzorging bij aanvang van de twintigste eeuw. Hoe gespecialiseerder de instelling, hoe duurder de onderhoudskosten (o.a. bij de blinden).

Het verplegen van mannelijke behoeftigen was vaak duurder.

De Burgerlijke Godshuizen hielden zich zoals gezegd niet exclusief bezig met patiënten in tehuizen en gestichten. Thuisbedeling was *goedkoper* (uitgezonderd voor vrouwelijke 60-plussers) mede doordat de onderhoudskosten lange tijd ongewijzigd bleven. Deze overstegen nooit het bedrag van een halve frank. Bovendien bood het een bijkomende voordeel: de patiënt kon in zijn vertrouwde omgeving verpleegd worden.

4. Besluit.

Op basis van de studie van de jaarrekeningen van de Burgerlijke Godshuizen werd duidelijk dat hun financiële politiek een grote stabiliteit vertoonde. Gedurende de gehele negentiende eeuw tot het eerste kwart van de twintigste eeuw rekende de instelling op vier grote inkomstenbronnen. De ontvangsten uit (het bezit van) onroerend goed waren toonaangevend. Samen met de inkomsten uit financiële transacties, de subsidies en de terugbetalingen voor geleverde prestaties zorgden zij voor de broodnodige financiële middelen.

De uitgaven verliepen naar onze mening minder gecoördineerd, al stak de aankoop van voedingsmiddelen er met kop en schouders bovenuit.

Onderzoek van het aantal ondersteunden leerde ons dat de totale "capaciteit" van de organisatie bleef schommelen tussen de 2.000 en 2.500 bedden, ongeacht de sociale situatie van de stad Gent.

Het totale verloop was drie tot vier maal groter. Houden we rekening met de Gentse bevolking, dan stellen we een halvering van de opvangcapaciteit vast. Het totale beschikbare beddenaantal (of de capaciteit) van de diverse tehuizen en gestichten was het criterium voor het aantal opgenomen behoeftigen en bleef stabiel, ongeacht de wisselende omstandigheden.

Deze liefdadigheidsinstelling stond met andere woorden in voor een klein gedeelte van de behoeftige bevolking en plooidde terug op zichzelf. Ze beperkte

ELKE COOLENS

zich tot een selecte groep personen (met uitzondering van de oorlogsjaren 1914-1918).

We kunnen dus besluiten dat het belang van de Burgerlijke Godshuizen verminderde gedurende de negentiende eeuw.

Een *eventuele hypothese* is dat de functie van de Burgerlijke Godshuizen langzamerhand werd overgenomen door andere “netwerken” of “opvangnetten” waaronder de opgerichte spaarkassen (vb. 1865:

Algemene Spaar- en Lijfrentekas), opkomende ziekenfondsen of de latere pensioenkassen.

Mogelijk hield dit tanend belang ook verband met een verschuiving in de sociale politiek onder invloed van de liberalen. Talrijke filantropen waren voorstander van een drastische hervorming van de armenzorg. “Epargne et Prévoyance” waren de sleutelwoorden van de nieuwe sociale politiek. De Gentse hoogleraar François Laurent bijvoorbeeld was één van de belangrijkste promotors en nam het voortouw in de campagnes. In plaats van een betuttelende bedeling in tijden van ellende, diende men de arbeiders te leren hun eigen lot in handen te nemen en zich te harden tegen de lotgevallen van de toekomst.